

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Unvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları

AUTHORS: Mehmet Ali HACIGÖKMEN

PAGES: 173-190

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258398>

Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Unvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları

Some Titles of the Turkey Seljukid Sultans Mentioned in Epigraphes and Their Eflections to the Seljukian Policy

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

ÖZET

Türk Devletlerinde tahta çıkan sultanlar kendilerine bir takım alâmetler verirlerdi. Bunların en başında unvanlar gelirdi. Bu unvanlar Sultanların yaptığı veya yapmak istediği icraatları gösterirdi. Ayrıca bu unvanlar halife tarafından verilirdi. Halifede içinde bulunduğu siyasî duruma göre hareket eder, ona göre unvan verir idi. Abbasi halifesi Nasr li Dinillah (1180-1227) zamanında bu durum daha net ortaya çıkacaktır. Abbasi halifesi kaybettiği siyasî gücü tekrar ihya etmek için Fütüvvet teşkilatını kuracak ve bütün sultanları da bu teşkilata katılmaya çağıracaktı. Bu dönemde İslam dünyasının en güçlü devleti Türkiye Selçuklu devleti idi. Selçuklu Sultanları da bu fütüvvet teşkilatına girecekler, ancak aldıkları unvanlar daha da çeşitlenecektir. Bu unvanları bir çoğu kendilerinin yaptığı veya yapmak istedikleri işler ile ilgili idi. Çalışmada bu konular anlatılmaya çalışılacaktır.

•

ANAHTAR KELİMELER

Unvan, Türkiye Selçuklu Devleti, Alaeddin Keykubat, Nasr Li Dinillah, Sultanu'l-Berr-i ve'l-Bahreyn, Seyyid ü selâtini'l-Arabî ve'l Acem ve'r-Rum ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-firenk"

* Yrd. Doç. Dr. SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

•

ABSTRACT

In the Turkish states, the Sultans ascend to the throne, gave some characteristics to themselves.

The most outstandings were the titles. These titles indicate the Sultans' activities that he would like to carry out in future or the activities that have been done by him. Also these titles were given to the Sultans by the Caliphs. The Calips consider the political situation and gave the titles in accordance with that political situation. . This situation haed been clearly observed during the period of Abbasi Caliph Nasr li Dinillah (1180-1227). The Abbasi Caliph

established the Futuve organization and called all of the Sultans to enrol this organization. In this period, the most powerful state was the Turkey Seljukians in the Muslim world. After enrolling this organization, the titles of the Seljukid Sultans would be varied. These titles were related with their works that they would like to perform or the works that they have been done so far. In this study, these titles will be analyzed.

•

KEY WORDS

Title, Turkey Seljukid State Alaeddin Keykubat, Nasr Li Dinillah, Sultanu'l-Berr-i ve'l-Bahreyn, Seyyid  selâtinî'l- Arabî ve'l acem ve'r-Rum ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-firenk"

Giriş

Bütün Türk devletlerinde devletin başı olan sultanın devleti temsil sıfatının hukukî bakımdan tamamlanabilmesi için bir takım güçlerle donatılması gerekiyordu. Bunların başında *kut*, *güç*, *ülüs*¹ geliyordu. Sultan geçmişini Kut'lu bir kişiye yani Oğuz Kağana dayandırmaya çalışırdı². Bunun için birçok kağan hatta Oğuz Kağan'a kadar benzer rüya görmüşlerdi³. Ayrıca sultanlar güçlerini ve hâkimiyetlerini halkına göstermek için de bir takım unvanlar almışlardır. Bu unvanları, bizzat kendileri ya da halk tarafından sevilen sayılan birisi tarafından almışlardır. Bunlar ya Oğuz Kağan gibi bir lider ya da Dedem Korkut gibi sevilen sayılan bir büyük olurdu⁴. Bunlar *Kapgan*⁵, *Şad*⁶, *İl-teriş*⁷, *Yabgu*⁸, *Bilge*⁹ vs. gibi unvanlar idi. Ancak bu durum İslâmiyetin kabulü sonrasında İslâm kültürünün etkisiyle değişikliğe uğradı. Artık bu unvanları din büyükleri olan halifeler vermeğe, ve bu unvanların dili Arapça-Farsça olmaya başladı. Yani Türklerdeki *kut* anlayışı zamanla İslâmî anlayışa bürünecektir. Burada bu *kut*

-
- ¹ İbrahim, Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1988, 236-237; Salim Koca, , “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı” *Türkler*, II, Ankara 2002, s. 328.
 - ² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1980, s. 48-54; aynı yazar, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s. 25; Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara 1998, s. 196-197; Ahmet B. Ercilasun; “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler”, *Milli Folklor*, 1991/11, s. 6-10; S. Koca, “İdeal Bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan (Oğuz Kağan Destanının Türk Kültür Tarihi Bakımından değerlendirilmesi)” *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı* (ed. Mehmet Ali Hacıgökmen) Konya 2012, s.75-121.
 - ³ Türkler devlet kurarken, devletin kuruluş felsefesini böyle bir rüyaya dayandırma ve böylece manevi bir güç kazanma Türk devletlerinde bir gelenek halindedir. *Bu gelenek Türkler Müslüman olduktan sonra da devam etmiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in gördüğü herkesin malumudur.* Fakat benzer rüyayı Selçuklular'ın cediti Lokman (Dukak olmalı) da görmüştür. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, II. Ankara 1989 s. 23.;Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988, 8. Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 1979 154. Halil İnalcık, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *AÜ. SBFD*, Sa.1, Ankara 1959, s. 81.
 - ⁴ Başta Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikayelerinde olmak üzere bazı destanlarda “ad verme motifi” bu unvanlarla alakalıdır. Oğuz Kağan, Kıpçak, Karluk, Halaç gibi Türk boylarına ad verir. Dede Korkut hikayede ad koyucudur. M. Şakir Ülkütaşır, “Türklerde Ad Verme Âdetleri” *Halk Bilgisi Haberleri*, 1938/ 81, s. 194-195; A. Rıza Gönüllü, “Türk Destanlarında Ad Verme Geleneği, Türk Yurdu, 1988/20, s. 49.
 - ⁵ T. Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara, 1987, s. 46.
 - ⁶ A. Donuk, *Eski Türk Devletlerinde Unvan ve Terimler*, İstanbul 1992, s. 33
 - ⁷ Sadeddin Gömeç, “Kök Türkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar”, *Erdem*, 12/36, Ankara 2000
 - ⁸ B. Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, VIII, İstanbul 1993, s. 46; A. Donuk, *a.g.e.*, s. 56
 - ⁹ A. Donuk, *a.g.e.*, s. 8; H. N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, I, Ankara 1987, s. 24; B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, II, İstanbul 1993, s. 35

anlayışın nasıl değişikliğe uğradığı anlatılacak sonra da alınan unvanların Türkiye Selçuklu siyasetine yansımaları ele alınacaktır.

A. Selçuklular Devrinde İslâm İnancının Kut Anlayışında Yol Açtığı Değişim

Türklerin İslâm dini ile ilk temasları, VII. yy.'ın ortalarında, 642 yılındaki Nihavend Savaşını izleyen dönemde başlamıştır. Türkler, *Emeviler* döneminin (661-750) başlangıcından itibaren İslâm devletleri ve Arapların hizmetinde bulunmuşlardır. Ayrıca Emevî devletinin çöküşü ve Abbasiler döneminin başlamasına neden olan ihtilal hareketi içinde önemli bir rol oynamışlardır. Türkler, 751 yılında yapılan *Talas Savaşı*'nda sonra ilişkileri artmış bu ilişki ile birlikte Türkler de gittikçe artan biçimde İslâmiyeti kabul etmeye, ayrıca asker olarak da Abbasilerin hizmetine girmeye başlamışlardır. Gerek *Me'mun* gerekse *Mu'tasım* döneminde Abbasî ordusundaki Türkler oldukça artmıştır. *Memun* döneminde Abbasî ordusuna getirilen Türk askerleri içinde Mısır'da *Toluoğulları* devletini kuracak olan Ahmet b. Tolun'un babası da vardı. *Mutasım* döneminde ordu da Türk sayısı 100.000 kadar olmuştur. Ancak bizim esas konumuz olan Türk devletlerindeki kut anlayışı nasıl bir değişim içine girdiğidir. Bu da İslam dinini kabul eden Türklerin sayısı arttıkça X. yy.'da *Abbasi* halifeliğiyle ilişkiye giren Türk devletleri vasıtasıyla olmuştur. O da Karahanlılar döneminde başlamıştır denebilir.

Toğan Han Ahmed (998-1018) döneminde devletin Batı kanadında Samaniler'e karşı mücadele eden *Nasr b. Ali* (İlig Han 998-1013)'nin Abbasî halifelerinin adını sikkelerde zikretmeye, hutbelerde okutmaya başlamasıyla kut anlayışının yavaş yavaş değişmeye başladığını söylememiz gerekir. Karahanlılar sikkelerinde "*mevlâ emîrî'l-müminîn*" (Halifenin kölesi) ibaresini kullanmışlardır¹⁰. Ancak asıl değişikliğin Selçuklular ve Tuğrul Beyin Bağdat'a gelmesi ve Abbasi halifeliğini himayesine almasıyla temeli "*Kut*" olan hükümrânlık anlayışında çok açık bir şekilde değişikliğe yol açtığını görüyoruz. Şimdi bu değişikliğin tarihî sürecini görelim:

¹⁰ R. Genç "Karahanlılar Tarihi", *Türkler*, IV. Ankara 2002, s. 445-459. A. Özeydin "Karahanlılar", *DIA*, XXIV, 406. Ö. Hunkan ise Buğra Han Harun'un tek taraflı olarak 991/992'de Abbasi halifesi *et-Tâi Lillah*'ı tanıdığını, Büveyhiler tarafından hal edilmesine rağmen Buğra Han'ın onun adını sikkelerde zikretmeye devam ettiğini belirtir. Dahasonra yaşanan siyasi gelişmelerden sonra Togan Han ve İlig Nasr'ın halife el-Kâdir-Billah'ın adının sikkelerde yazmaya başladıklarını söyler. Bkz. Ömer Soner Hunkan,, *Türk Hakanlığı (Karahanlılar)*, İstanbul 2007², s. 151-152.

X. yüzyıldan itibaren Abbasi Halifeliği siyasî gücünü büyük ölçüde yitirmişti. Kendi sınırları içinde halifelik otoritesine başkaldıran Şiiler, Mısır'ı ele geçirerek alternatif bir halifelik ilan etmişler, *Fatimî*¹¹ adıyla bir devlet kurmuşlardı. *Fatimî*ler'in Suriye ve Irak'taki taraftarları ise, Abbasî Halifesi'nin Bağdad'taki hareket kabiliyetini oldukça sınırlamıştı. Öyle ki, 945 yılının Aralık ayında Şiiliği benimsemiş olan *Ahmet bin Büveyh*'in Bağdad'ı işgaliyle daha da ağırlaşan bu süreç, bir asırdan fazla sürmüştür. Bu dönemin halifelerinin, bütün yetkileri elinden alındığı gibi, *Büveyhiler* tarafından kendilerine tahsis edilen az bir gelirle idare ederek saraylarında münzevi bir hayat geçirmek zorunda kalmaları, büyük itibar kaybına uğramalarına sebep olmuştur. Aslında *Büveyhiler* bu dönemde Sünni halkın muhtemel tepkisinden çekinmeseler, göstermelik halifelerin iktidarlarına rahatlıkla son verebilirlerdi¹². Ancak *Abbasi* Halifeliği bu sıkıntılar içindeyken, Selçuklular kurtarıcı rol üstlenmişlerdir. Horasan'ı ele geçiren Selçuklular'ın başında bulunan *Tuğrul Bey*, *Abbasi* halifesinden saltanatının meşruiyetini onaylatmak istemiştir. Tabii ki *Abbasi* halifesi önce işin ciddiyetini kavramadıysa da 1043 yılı sonuna maksat hâsıl olmuştur. *Büveyhilerin* baskısından iyice bunalan halife, *Tuğrul Bey*'in şahsında sünni Selçukluların kendisinin geleceği bakımından önemini kavrayarak, elçileri vasıtasıyla (1052 ve 1054 tarihlerinde) Sultanı gizlice Bağdad'a davet edecektir¹³. *Tuğrul Bey* düzenlediği bir askeri seferle 1055 yılında Bağdad'a girerek buradaki *Büveyhî* tasallutuna son vermiş ilk defa Bağdad'ta hutbe bir Türk hükümdarının adına okunmuştu¹⁴. Sultanın bu yardımlarından çok mütehassıs olan Halife, söz konusu sefer dönüşünde muhteşem bir karşılama töreni hazırlayarak; "*el-Melikü'l-Maşrık ve'l-Mağrib*", "*Rüknü'd-Din*", "*Kasım u Emirü'l-Müminin*" gibi unvanlar tevcih etmekte sakınca görmediği Türk Sultanına, hükmü altındaki bütün toprakların idaresini tevdi ettiğini ikrar etmişti¹⁵. Bundan böyle kut anlayışı tam olmasa da İslamî bir veçhaye bürünmüştür. Bu durum Alparslan ve Melikşah dönemlerinde de devam etmiştir.

¹¹ Bkz. Aydın Çelik "Fatimîler Devletinin Kuruluşu" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XV/2, Elazığ 2005, s. 433-453,

¹² K.V.Zettersteen, "Büveyhiler", *İA.*, II. İstanbul 1979, s. 843-845; Erdoğan Merçil, "Büveyhiler" *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 497.

¹³ M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I, Kuruluş Devri*, Ankara 1989, s. 168.

¹⁴ Süleyman Genç "Tuğrul Bey Zamanında Selçuklu Abbasi İlişkileri", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 648-649.

¹⁵ F. Sümer, *Oğuzlar*⁵, İstanbul 1999, s. 97-98.

Halifeler her tahta çıkan Sultanlara verdikleri unvanları tırâz denilen giysilere işleterek gönderiyorlardı. Hükümdarlık alâmeti olan tırâz¹⁶, halifenin veya sultanın elbiseleri, taht örtüleri, bayrakları, mendilleri, giysi bohçaları, saray perdeleri, minderleri ve devlette çalışanların resmî elbiseleri üzerinde bulunurdu¹⁷. Bunun için özel dokuma tezgahları yapılmış, *divanîü't-tıraz* adı verilen divanlar kurulmuştur. Tıraz denilen giysilere işlenen unvan ve lakaplar hükümdarlara merasim ile tevcih ediliyordu¹⁸. Mesela Alp Arslan'ın Bağdad camilerinde adına hutbe okunduğunu öğrenince çok sevinmiş, secdeye kapanarak Allah'a şükürler etmiştir¹⁹. Unvanları halka duyurmak içinde sikke ve hutbe kullanılmıştır. Cuma camileri bu unvanları halka duyurmak için önemli bir araç olmuştur. Sikke de aynı şekilde Sultan'ın hâkimiyetinin insanlara duyurmanın en önemli aracı idi. Böylece halifeler bir nevi noter görevi görmeye başladılar. Bunun sadece devlet teşkilatında değil, umumiyetle sosyal hayatta, siyasî ilişkilerde çok önem taşımakta bir nevi bağımsızlık alameti idi.

Selçuklular döneminde Halifeden unvan almak o kadar önemli hale gelmişti ki siyasî mücadelelere sebep oluyordu. Bundan dolayı X. XI. yüzyıllarda İslâm dünyası iki başlı olduğu için buna Mısır'da bulunan *Fatimî* halifeliği de dâhil olmakta idi. Nitekim İbrahim Yınal isyanında *Fatimî* halifesinin desteği görülmüştür. Son isyan hareketinde kaynaklardaki ifadelerle göre *Fâtîmî* halifesi *el-Müstansir Billah* (1036- 1094) ile onun desteklediği Arslan Besâsîrî'nin²⁰ teşvikleri ve İbrahim Yınal'ı *Tuğrul Bey'e* karşı kışkırtması ve yardım vaatleri de rol oynamıştır²¹. *Besâsîrî*, Yınal'ı "Selçuklu ülkesine tek başına hâkim olabilmesi için kendisine yardım edeceğini, bunu gerçekleştirebilmesi için de Sultana karşı isyan

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1984, s. 1; Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1976, s. 186; A. Grohmann, "Tırâz", *İA*, XII-1, İstanbul 1979, s. 235.

¹⁷ Samira Kortantamer, "Bir Hükümdarlık Alâmeti Olan Tırâz" *Acta Turcica*, Yıl 1, Sayı 2/2, Temmuz 2009, s.79-80.

¹⁸ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, III, Ankara 1992, s. 75

¹⁹ Köymen, *Alp Arslan*, s. 77-78

²⁰ Arslan Besasiri ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgi veren kaynaklar arasında Mir'atü'z Zaman ilk sıralarda yer alır. Sibt İbnü'l Cevzî bu eserinde, Garsünnime'nin bu gün henüz elimizde bulunmayan eseri "Uyûnü't-Tevârîh" adlı eserinden naklettiği son derece ayrıntılı ve orijinal bilgiler mevcuttur. Bu konuda yapılan muasır çalışmalar için bkz. Süleyman Genç, *Fatimi-Abbasi-Selçuklu Münasebetleri ve Besasiri İsyanı* İzmir 1995 Basılmamış Doktora Tezi; Seyfullah Korkmaz, *Arslanî'l-Besasirî*, Kayseri 1997, (Basılmamış Doktora Tezi).

²¹ İbnü'l-Esir, *el- Kâmil fi't-Târih*, IX,(çev. Abdülkerim Özeydin-, Ahmet Ağırakça İstanbul 1987, 484; İ. Kafesoğlu, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *Türkiyat Mecmuası*, XIII, İstanbul 1958, , 127; Oğuzlar'ın da (Türkmenler) İbrahim Yınal'ı isyana teşvik ettikleri belirtilmektedir. Bkz. Sümer, Oğuzlar, s. 119

etmesi gerektiğini" bildirip isyana teşvik ediyordu²². İbrahim Yınal bu sıralarda Halep civarında bulunan Besâsîrî ile müttefiki Kureys'e bir elçi gönderip Mısır halifesinden para, hil'at, unvan ve sancak istemiştir²³.

Aynı şekilde Halep Meliki Rıdvan da kardeşi Dimaşk Melik'i Dukak'a karşı bir türlü üstünlük elde edememişti. Fatimî halifesi *el-Müsta'li*'den (1094-1101) gelen teklif ile hutbeyi onun adına çevirmiş Sünnî hutbeyi dört haftalığına kaldırmış ancak gelen tepkiler üzerine tekrar Sünnî hutbesi okutmuştu²⁴. Buralardaki Sünnî kadı ve hatipleri değiştirip Şiî inançlı kişileri atadı(1097)²⁵. Bu durumdan hoşlanmayan emirler Yağsıyan ve Sökmen Halep'e gelip tepkilerini gösterince Rıdvan dört hafta süreyle okuttuğu şîî hutbesini kaldırıp yeniden Sünnî hutbe okutmuş ve Abbasî halifesine bir elçi göndererek özür dilemişti²⁶.

Süleymanşah da Tarsus'u aldıktan sonra Fatimî halifeliğinden unvan istemişti²⁷. Fatimî halifesine itaat arz etmişler ve Şöklü ile Atsız arasındaki mücadelede de Fatimî halifesine tâbi Şöklü'yü desteklemişlerdi²⁸. Burada taht mücadelesine giren Selçuklu melikleri için Sünnî ya da Şiî halifenin onayını almak yukarıda izah ettiğimiz gibi meşruiyet kazanmak bakımından çok önemli hale gelmiş idi. Onların Şiî Fatimî halifelerinden aldıkları desteği bu şekilde değerlendirmek gerekir. Zira bu desteğe başvuran Selçuklu şehzadeleri Şiîliği tercih etmemişler sadece Şiî de olsa bir halife tarafından tanınma gayesini gütmüşlerdir.

-
- ²² Ali Sevim, "Sibt İbnü'l-Cevzî'nin 'Mir'âtü'z-Zaman fî Tarihi'l Âyan'Adlı Eserindeki Selçuklular İlgili Bilgiler I, Sultan Tuğrul Bey Dönemi" *Makaleler*, II, haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek, Ankara 2005, 63; Ayrıca bkz. İbnü'l Adim, *Bugyetü't-taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, çev. Ali Sevim, Ankara 1982, 4; M. Köymen *Tuğrul Bey ve Zamanı*, 62.
- ²³ M. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*³, Ankara 1998, s. 60.
- ²⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 225; A. Sevim, "Halep Selçuklu Melikliği Fahrü'l Mülûk Rıdvan Devri (Nisan 1095-Aralık 1113)", *Makaleler*, I, (haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005, 266.
- ²⁵ A. Sevim "İbnü'l-Adim'in Zubdetü'l-Haleb Min Tarihi Haleb Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler", *Makaleler*, II, (haz. E. Semih Yalçın-Süleyman Özbek), Ankara 2005 679; a. mlf., *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*³, Ankara 2000, 173-175.
- ²⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X 225; Azimî Tarihi, (Selçuklu Dönemiyle İlgili Bölümler; (H.430-538), çev. Ali Sevim, Ankara 1988. s. 30-31; İbnü'l Adîm, *Bugyetü't-taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, (çev. Ali Sevim), Ankara 1982, s. 93; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*², İstanbul 1969, s. 207; A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*³, Ankara 2000, s. 175-176; C. Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul 1985, s. 11.
- ²⁷ Turan, *Türkiye*, s. 70.
- ²⁸ Ali Sevim, "Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve Devleti (1075-1086)", *Makaleler*, III,(haz. E. Semih-Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005, s. 335-336; M. Said Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, İstanbul 2004, s. 151-153; E. Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, VI, , Ankara 2002, s. 504.

B. Türkiye Selçuklu Sultanlarının Abbasî Halifeliği İle İlişki Kurma Çabaları

Süleymanşah'ın yukarıda zikrettiğimiz hareketi Melikşah'ın kardeşi Tutuş tarafından öldürülmesine sebep olacaktır (1086)²⁹. Bundan sonra devlet kısa bir fetret dönemi yaşasa da I. Kılıçarslan dönemi ile tekrar eski dönemine geri döner. Ancak I. Kılıçarslan kendisine halifeden unvan alacak siyasî bir ortam oluşturamamıştır. I. Kılıçarslan oğlu Sultan Mesud kestirdiği paralarda “*es-Sultânü'l-muazzam*”³⁰, *İzzeddin*³¹, *Rükneddin*³² lakaplarını kullandığını biliyoruz. II. Haçlı seferinde kazanılan zaferler sonucu gönderilmiş de olabilir. Sultan Mesud'un kullandığı “*Rükneddin*” unvanı bunu doğru olduğunu gösterebilir. Halife genellikle bu zaferlerden sonra “*Rükneddin*” veya “*ebu'l-feth*” unvanı vermekte idi³³. Ancak bütün bu unvanları kullanmasına rağmen tamamen bağımsız bir devlet olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir. Çünkü Büyük Selçuklu Sultanı Sencer hâlâ devletin başındadır³⁴. Ancak II. Kılıçarslan döneminde (1155-1192) siyasî durum tamamen farklı hâle gelmiştir. Büyük Selçuklu Devleti yerine Harezmsah devleti ortaya çıkmış ve Abbasi halifeliğiyle ilişkileri, pek dostane değildi. Siyasi güç Haçlılarla mücadele eden Fatimî halifeliğini ortadan kaldıran Selahaddin Eyyubî'nin elinde idi³⁵. Tabii ki Abbasi halifeleri bütün dikkatlerini bu mücadelelere çevireceklerdir. Bundan dolayı II. Kılıçarslan'ın kazandığı Mirykefalon savaşı İslâm dünyasının pek dikkatini çekmez. Veya İslâm kaynaklarında Selahattin Eyyubî'nin Haçlı mücadeleleri daha çok öne çıkar. Çünkü o, Fatimi halifeliğini ortadan kaldırmış, Kudüs'ü almıştır³⁶. Ama yinede Halife'nin bu büyük zaferden bigâne kalmadığını söylememiz mümkün. Kılıç Arslan Mirykefalon zaferinden sonra Hâlifeye, komşu hükümdarlara fetih-nâmeler ve hediyeler göndererek zaferi müjdeliyor; Rumlardan artık endişe kalmadığını ve sulh yaptığını bildiriyordu³⁷. Bu zafer İslâm dünyasında ve hususiyle Bağdad'da bir bayram sevinci yarattı. Şâir İbn

²⁹ M. Altay Köymen, “Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu” *Belleten*, 57/218, Ankara, 1993, s.71-80.

³⁰ İ. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslamî Sikkeler Katalogu I*, İstanbul 1973, s. 350.

³¹ M.Z. Oral, “Anadolu’da Sanat değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeler ve Tarihçeleri”, *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara 1962, 26; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 309.

³² Müneccimbaşı, *Camii'd-düvel*, (nşr. Ali Öngül) II, İzmir 2001, s. 16.

³³ M. A. Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, s. 75-76.

³⁴ Bkz. M. A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, V., (İkinci İmparatorluk Devri), Ankara 1991, s. 129-459.

³⁵ Bkz. R. Şeşen, *Selahaddin Devrinde Eyyübiler Devleti*, İstanbul 1983.

³⁶ Eyyübi-Haçlı mücadeleleri için bak. , Runciman, *Haçlı Seferleri*², III, Ankara 1992, s. 145-155; Hannes Möhring, *Saladin der dritte Kreuzzug*, Weibaden 1980, s. 93- 192.

³⁷ *Süryani Michael*, s. 372; Turan, *Türkiye*, s. 210.

Ta'âvîzî (1125- 1187-88) ³⁸ Halife Musta'zi'ye (1170 - 1180), takdim ettiği divânında zaferi tebci etmiştir: « *İslâm ülkelerinde beklediğimiz uğurlu zafer haberleri geldi; şimdi Müslümanlar mes'ûd ve hristiyanlar müteessirdir . Uc (Sugûr) da vukubulan bu haberi müslümanlar müzik sesi gibi dinlemektedir. Mes'ûd'un oğlu bizim için zafer, Rûm hükümdarı için felâket getirdi. Camilerde hatipler Hâlifenin bu müjdesini bildiriyor. Hâlifenin ve hatiplerin duası da müslümanlar için başka bir askerdir*”³⁹ .

C. Halife en-Nâsır li Dinillah (1179-1225) İle Beraber Sultanlar'ın Unvan Alış Şeklinin Değişmesi

en-Nâsır li Dinillah (1179-1225), halife oluşuyla beraber durumun tamamen değişik bir hale büründüğü görülüyor. Halife *Nasr li Dinillah* halife olduktan sonra⁴⁰ İslâm dünyasında tekrar siyasî hâkimiyeti sağlayabilmek için Fütüvvet adı verilen, İslâm Dünyasında çok yaygın olan bütün İslâm milletleri tarafından benimsenen anlayışı⁴¹ Bağdat'da *Şihabüddin Sühreverdî* tarafından kaleme bir risale ile teşkilat haline getirilmiş⁴², bütün İslâm dünyasındaki sultanların ve beylerin bu teşkilata girmesini istemişti. Artık İslâm dünyasında bir sultan tahta çıktığında Abbasî halifesi tarafından unvan verilmesi, yani tahta çıktığı onaylanması için Fütüvvet denilen teşkilata girmesi, Futuvvete giriş kuralı olan şalvar ve şedd kuşanması gerekiyordu⁴³.

Ayrıca Sultanlar Halifeden aldıkları unvanlar dışında, yaptığı veya yapacağı siyasetleri belirten unvanları da kullanmaya başladılar. Sultanlar bu unvanları halka duyurmak için hutbe yanında sikke (para), kendisinin veya devlet adamlarının yaptırdığı yapılara konulan kitabeler kullanılırdı.

Alanya'da Kızıl Kule'nin, güney tarafındaki kitabe de Alaeddin Keykubat kendisine verdiği unvanlarda buna örnek gösterilebilir. Bu kitabede Alaeddin

³⁸ İnci Koçak, " Selçuklu Türklerine Yazılmış Bazı Arapça Şiirler" *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* , XXXII, 1-2 (1988) 141-155.

³⁹ Turan, *Türkiye*, s.210-11; Şerefeddin Yaltkaya, "Türklere Dair Arapça Şiirler", *Türkiyat Macmuası*, , V, İstanbul 1936, 323.

⁴⁰ Bkz. Angelika Hartman, *en-Nâsir Li Dinillah*, (1180-1225) Berlin 1975.

⁴¹ F. Teaschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı", (Çev. F. Işıltan), *İÜİFM*, XV (1953); A. B., Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950). s. 2-254

⁴² Kayaoğlu, "Halife en-Nasır'ın Fütüvveti Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu" *AÜİFM*, XXV / 1981, 221-227; ; C.Cahen, Note sur les debuts de la Futuvva, de an- Nasir, *Oriens*, Vol. 6, No. 1., s. 20; Paul Kahle, " Die Futuwwa- Bündnisse des Khalifen en- Nâsir' *Festschrift Georg Jacop*, Leibzig, 1932, s. 112-127

⁴³ Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950). s. 2-95

Keykubat'ın unvanlarını şiir gibi anlatılmaktadır: *Efendimiz Yüce Sultan, Ulu Hakan, Milletlerin Hakimiyetini elinde tutan, Dünya Sultanlarının Sultanı, Biladullahın hamisi, İbadullahın koruyucusu, Yeryüzünde Allahın gölgesi, Güçlü kuvvetli devletin celali, Şanlı milletin sığınağı, Adl ü insafa hayat bahşeden, Karanın ve iki denizin sultanı, İns ü cinnin melce'i, Şark ve Garbın muhafızı, Selçuk oğullarının tacı, kralların ve sultanların efendisi, Mü'minlerin emirinin burhanı*. Bu kitabe Selçuklu dönemi Sultanın unvanını içine alan kitabelerinin en büyüğüdür⁴⁴. Burada Alaeddin Keykubat kendisine uygun gördüğü, hak ettiğine inandığı şan ve şerefi, yaptığı veya yapmak istediği şeyleri metafor⁴⁵ ve sembollerle anlatmış ve unvanlarına yansıtmıştır⁴⁶. Şimdi bu konuları görelim.

1. Selçuklu Sultanları Abbasî Halifelerinin Koruyucusu Olduğunu Unvanlarında Göstermeleri

Yukarıda izah ettiğimiz gibi Melikşah'ın ölümü ile oğularının aralarında yaşadığı mücadele sonucunda devlet dağılmış, küçük oğlu Sencer devleti tekrar ihya etmeye çalışsa da devlet parçalanmış idi. Bu arada Abbasî halifeleri tekrar İslam dünyasına siyasî olarak hâkim olmak isteseler de⁴⁷ doğuda Selçuklular'ın yerine geçen Harezmşahlarla yaşanan anlaşmazlık, Moğol tehlikesi Abbasî halifeliğinin kendilerini siyasî bir dayanak bulmaya itmiştir. O da tabii ki Selahaddin Eyyubî'nin vefatında sonra Türkiye Selçuklu Sultanları olmuştur. Özellikle *Nasr Li Dinillah*'ile beraber Türkiye Selçuklu Sultanlarının aldıkları unvanlar Abbasi halifelerinin koruyucuları olduklarını ifade etmektedir. II. Kılıç Arslan ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile başlayan sonra da oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubat ile başlayan süreçte Sultanların aldıkları unvanlar bunu göstermektedir. Bu unvanlar genellikle *Burhanu Emiru'l-mü'minin, Kasımu Emiru'l-mü'minin, Nâsıru Emiru'l-mü'minin*, dir. Bu unvanları bu üç sultan dışında *Burhanu Emiru'l-Mü'minin* unvanı II. G. Keyhüsrev'de⁴⁸ kullanmıştır.

⁴⁴ Ali Yardım, *Alaîyye Kitabeleri*, İstanbul 2002, s. 83

⁴⁵ Herhangi bir şeyin ya da olayın karşılaştırılabilir başka bir şeyden bahsedilerek tasvir edilmesine metafor denir. (B. Lewis, *İslamın Siyasal Dili*, Kayseri 1992, s. 7.)

⁴⁶ M. Ş. Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanını Ait Tarihi Eser", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sa. V, İstanbul, s. 120

⁴⁷ Melikşah'ın vefatı üzerine başlayan taht mücadelelerinde bu görülmektedir. Bu dönemden sonra Halifelik müessesesinin bünye olarak dünyevi (siyasî) işlere dahil olmaya çalıştığı görülmektedir. Irak Selçukluları hükümdarı Mahmud ile Arap meliki Seyfî'd-devle Dübeys arasındaki mücadelede Halifenin bizzat askerleriyle bu olaya dahil olması buna küçük bir örnektir. (bkz. Köymen, *İkinci İmparatorluk V.*, s. 35-43).

⁴⁸ L. Yılmaz- K. Tuzcu, *Antaya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, Haarlem 2003, s. 187.

	Nasıru Emirü'l- mü'minin	Burhanü Emirü'l- mü'minin	Kasîmü Emirü'l-mü'minin
II. Kılıçarslan	X		
II.R. Süleymanşah	x		
I. G. Keyhüsrev	X	X	
I. İ. Keykavüs	X	X	
I. Alaeddin Keykubat	X	X	X
II. G. Keyhüsrev		X	X
II. İ. Keykavüs		X	

2. Sahillerin Güvenliğini Sağlayarak Ticareti Geliştirmek İstemeleri Bu Siyasetin Unvanlara Yansımaları

Türkiye Selçuklular'ın I.Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra denizlere ulaşmak için çaba harcadıklarını biliyoruz. I. İzzeddin Keykavus Sinob'u zaptetmiş, burada bir tersane inşa ederek Karadeniz'e açılmıştır. Güneyde ise babası zamanında alınan fakat babasının Alaşehir savaşında ölmesi üzerine kaybedilen Antalya yeniden fethedilmiştir. Güneydoğuda fetihler gerçekleştirerek Anadolu'ya açılan ticaret yollarını güvence altına almaya çalışmıştır. Bu dönemde Akdeniz ticaretini geliştirmek için Kıbrıs krallığı ile mektuplaşarak bir anlaşma yapılmıştır(1216)⁴⁹. Bu anlaşmanın en önemli dikkat çeken yanı Kıbrıslı tüccarlar mutlak gümrük vergilerini ödemek şartıyla serbestçe Selçuklu ülkesine girip çıkmaları Selçuklu Sultanı onlara güvenliklerini garanti etmektedir. Aynı şekilde Alaeddin Keykubat tahta çıktıktan hemen sonra Akdeniz ticaretine hâkim olan Venediklilerle bir ticaret anlaşması yapılmıştır (8 Mart 1220)⁵⁰. Anlaşmanın en önemli maddesi yine güvenliktir. Venedik ticaret gemilerinin Selçuklu sahillerinde korsanlar tarafından saldırıya uğraması halinde mallarını iade etme, sahillerin güvenliğini sağlama garantisi veriyordu. Buna göre Selçuklular Sinop, Antalya ve Alanya'yı aldıklarında donanma kurup deniz aşırı yerleri fethetme düşüncesinde değillerdi. Esas amaç bölgenin güvenliğini sağlamak ve dolayısıyla ticareti geliştirmek idi. Bu durumunda Sultanların unvanlarına yan-

⁴⁹ O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 109-119.

⁵⁰ Turan, *Vesikalar*, s. 124.

sıdığı görülüyor. İzzeddin Keykavus Sinob'un⁵¹ ve Antalyanın fethinden⁵² sonra "*Sultanu'l- Bahreyn*",⁵³ "*Merzubanu'l Afak*"⁵⁴ (ufukları koruyucusu) Alaeddin Keykubat Alanya Kitabelerinde "*Sultanu'l-Berr-i ve'l-Bahreyn*"⁵⁵, (Kara ve Denizlerin Sultanı) ve "*muhrizü'l-hâfikeyn*"⁵⁶ (iki ufkun muhafızı) unvanları güvenlik ile ilgilidir. Sultanlar bu unvanları alarak Akdeniz ve Karadeniz'i ve sahillerinin güvenliğini sağladıklarını göstermek istemişlerdir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi iki sultanda yaptığı anlaşmalarda ticaret gemilerine güvenliklerini sağlamayı vaad etmekte, korsanlık faaliyetleriyle malları zarar görenlere ise mallarını tazmin etmeyi garanti etmektedir. Aynı zamanda Selçuklu sultanları Sahiller dışında deniz aşırı yerleri mesela Kıbrıs'ı veya Kırım'ı (Deşt-i Kıpçak'ı) almayı hiç düşünmemişlerdir. *Alaeddin Keykubat*'ın Deşt-i Kıpçak seferi ise bölgenin Moğollar tarafından yapılan tahribatı düzeltmek, kargaşayı ortadan kaldırmak, tâcirlerin güvenli seyahat yapmaları için Kırım'a sefer yapılmıştır⁵⁷.

	<i>Sultanu'l-Berr-i ve'l-Bahreyn</i>	<i>Merzubanu'l Afak</i>	<i>muhrizü'l-hâfikeyn</i>
I. G. Keyhüsrev			
I. İ. Keykavüs	x	x	
I. Alaeddin Keykubat	x		x
II. G. Keyhüsrev		x	
II. İ. Keykavüs			

3. Selçuklu Sultanları Müslüman Türklerle Hristiyan Halk Arasında Barış ve Güven Ortamı Oluşturmaya Çalışma Siyasetlerinin Unvanlara Yansımaları

⁵¹ Ülkütaşır, *a.g.m.*, 112-151.

⁵² İbn Bibi, *El- Evâmiri'l- alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957, s. 96,98,99; (trc. M. Öztürk), I, Ankara 1996, s. 115-118, 168; Turan, *Türkiye*, s. 283-84, 310

⁵³ Yılmaz- Tuzcu, *a.g.e.*, s. 55,104

⁵⁴ Yılmaz- Tuzcu, *a.g.e.*, s. 38

⁵⁵ Yardım, *a.g.e.*, s. 87

⁵⁶ Yardım, *a.g.e.*, s. 86

⁵⁷ Andrew C. S. Peacock "Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaeddin Keykubat'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası", (çev. M. Keçiş- A. Mıynat), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 47 (Ankara 2010), s.264.

Türkiye Selçuklu Sultanlarının Anadolu'da Hristiyan halkla iyi geçindiklerini biliyoruz. Buna dair birçok örnek vermemiz mümkündür. 1142 yılında Bizans İmparatoru Antalya bölgesine bir sefer düzenler. Bu bölgedeki Toroslarda yaşayan Hristiyan halktan yardım ister. Ancak bölge halkı bunu reddeder. Konya Sultanı Mesud'un yanında olduklarını ifade ederler⁵⁸. II. Kılıç Arslan saltanatı döneminde Malatya ve Elbistan çevresinde Süryanilerin ve Ermenilerin imkanlar tanımış, manastırının üzerindeki vergiyi kaldırmış onların rahat bir şekilde dinlerini yaşamalarını sağlamıştır⁵⁹. Oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Akşehir yöresine 5 bin kadar gayr-ı müslim halk yerleştirmiş onlara toprak, ev, tohum, at, saban gibi âlet edevât vermiş vergilerden muaf tuttuğunu biliyoruz⁶⁰. Bizans sınırından Batı Anadolu'ya göç başlamış, Hatta Bizans sınırından Hristiyan halkın Selçuklu ülkesine göçünü engel olmak için *Dukas Andronikos* adlı bir askeri sınırda görevlendirmiştir.⁶¹ I. Gıyaseddin Keyhusrev, Emir Mavrezemos'u Uç bölgesi Honaz bölgesine gönderecektir. Tabii ki bu siyaset hem I. İzzeddin Keykavus hem de I. Alaeddin Keykubat'ın kitabelerde geçen unvanlarında bu siyasetin izlerini görebiliyoruz. İzzeddin Keykavus'un *Mulûki'l- Arab ve'l- Acem*⁶², *Seyyidu Selâtini'l- Arab ve'l- Acem*⁶³, Alara Hanı Kitabesinde kendini göstermiştir. “..Seyyid ü selâtini'l- Arabî ve'l acem...” “ve'r-Rum ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-firenk”⁶⁴.

	Mulûki'l- Arab ve'l- Acem	Seyyidu Selâtini'l- Arab ve'l- Acem	Seyyid ü selâtini'l- Arabî ve'l Acem... ve'r-Rum ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-firenk	Seyyid ü selâtini'l- Arabî ve'l acem...”	Sultan-ı Bilâdu'r-Rum ve's-Şam
II. Kılıçarslan					x
I. G. Keyhüsrev					
I. İ. Keykavüs		x			

⁵⁸ Niketas, *Historia*, (çev. F. İşıltan) Ankara 1995, s. 24.

⁵⁹ Michel le Syrien, *Chronique de Michel le Syrien*, III, Fr. Çev. J. B. Chabot Paris 1905, s. 390.

⁶⁰ S. Kaya, *I. G. Keyhusrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi* (1192-1211), Ankara 2006, s. 48; Turan, *Türkiye*, s. 240; Turan, “Les Souverains Seldjoukides et leurs sujets non-musulman”, *Studia Islamica*, I, 1953, 88-91.

⁶¹ Niketas, s. 628.; Kaya, a.g.e., s. 48.

⁶² Yılmaz- Tuzcu, a.g.e., s.38

⁶³ Yılmaz- Tuzcu, a.g.e., s. 73

⁶⁴ Konyalı, *Alanya Tarihi*, İstanbul 1946, s. 371; Yardım, a.g.e, s. 440.

I. Alaeddin Keykubat			x		
II. G. Keyhüsrev	x				
II. İ. Keykavüs		x		x	

Bu unvanlar Selçuklu Sultanının bu siyaseti ne kadar önemseydiğini göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu siyaset Anadolu'da Türklerin tutunmaları ve büyük devlet kurmalarının en büyük nedenidir.

Sonuç olarak bir şey söylemek gerekirse, tarihte kurulan bütün devletler kendilerine sağlam bir dayanak noktaları bulmak için birçok yollar bulmuşlar ve denemişlerdir. Bazıları kendilerini ilahlaştırmış bazıları da kendilerine unvanlar vererek hâkimiyetlerini halka inandırmak istemişlerdir. Türk devletlerinde bu daha çok unvanlar yolu ile olmuştur. Türklerin İslâmı kabulünden evvel unvan alması daha çok *Oğuz Kağan* veya *Dedem Korkut* gibi halkın sevdiği büyükler tarafından verilirken, İslâmî dönemde ise özellikle de *Tuğrul Bey*'in Bağdat'a girişi ile Abbasi halifeleri sultanlara unvanlar vererek artık bir nevi noter görevi görmeye başlamıştır. Özellikle bu geleneği Türkler daha çok önemsemişler, olmazsa olmaz bir gelenek haline getirmişlerdir. Tahta çıkan her sultan, taht mücadelesi yapan melikler Halifenin uygun gördüğü bir unvanı almak gerektiğine inanmışlardır. Abbasi halifesinden unvan alamayan bu kişiler Fatimi halifeliğine yönelmişler, buradan unvan almışlardır. Özellikle Selçuklu tarihinde buna dair birçok örnek vardır. Yukarıda bu örnekleri verdik. Bütün bunlar bize Türkler'de *Kut inancının* nasıl değişikliğe uğradığını göstermesi bakımından çok önemlidir. Sultanlar halifenin verdiği unvanlar dışında, kendilerine yaptıkları veya yapmak istedikleri siyasetleri ile ilgili olarak unvan da alabiliyorlardı. Sultanların kendilerine uygun gördükleri bu unvanlar, onların genel siyasetlerini öğrenmek bakımından çok önemlidir. *I. Gıyaseddin Keyhüsrev*, oğulları *I. İzzeddin Keykavüs*, ve *Alaeddin Keyhüsrev* dönemlerinde bu tür unvanların ortaya çıktığı görülüyor. Bu da bize Selçuklu devlet yapısının oluşumu ve şekillenmesi bu üç sultan döneminde oluşmuş olduğunu göstermektedir. ©

KAYNAKLAR

- Artuk, İbrahim, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslamî Sikkeler Kataloğu* I, İstanbul 1973.
- Alptekin Coşkun, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul 1985.
- Azimî Tarihi, *Selçuklu Dönemiyle İlgili Bölümler*; (H.430-538), çev. Ali Sevim, Ankara 1988.
- Cahen, C., "Note sur les debuts de la Futuvva", de an- Nasir, *Oriens*, Vol. 6, No. 1.
- Çelik, Aydın, "Fatımîler Devletinin Kuruluşu" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XV/2, Elazığ 2005.
- Donuk, A.Kadir, *Eski Türk Devletlerinde Unvan ve Terimler*, İstanbul 1992.
- Ercilasun Ahmet B., "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler", *Milli Folklor*, 1991/11.
- Genç, Süleyman, *Fatımi-Abbasi-Selçuklu Münasebetleri ve Besasiri İsyanı* İzmir 1995 (Basılmamış Doktora Tezi)
- Gönüllü A. Rıza, "Türk Destanlarında Ad Verme Geleneği, Türk Yurdu, 1988/20.
- Gömeç, Sadeddin, "Kök Türkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar", *Erdem*, 12/36, Ankara 2000.
- Genç R., "Karahanlılar Tarihi", *Türkler*, IV. Ankara 2002.
- Genç Süleyman "Tuğrul Bey Zamanında Selçuklu Abbasi İlişkileri", *Türkler*, VI, Ankara 2002.
- Grohmann, A. "Tırâz", *İA*, XII-1, İstanbul 1979.
- Gölpınarlı, A. Baki, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950).
- Gölpınarlı, A. Baki. "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950).
- Hartman, Angelika, *en-Nâsir Li Dinillah*, (1180-1225) Berlin 1975.
- Huncan,, Ömer Soner, *Türk Hakanlığı²* (Karahanlılar), İstanbul 2007
- İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler* I, Ankara 1998.
- İbnü'l Adîm, *Bugyetü't-taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, (çev. Ali Sevim), Ankara 1982.

- İbn Bibi, *El- Evâmirü'l- alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957.
- İbn Bibi, *el Evamiru'l- Alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, (trc. M. Öztürk), Ankara 1996.
- İbnü'l-Esir, *el- Kâmil fi't-Târih*, IX, (çev. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça) İstanbul 1987.
- Kayaoğlu,İsmet, "Halife en-Nasır'ın Fütüvveti Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu" *AÜİFM*, XXV / 1981.
- Kahle, Paul, " Die Futuwwa- Büdnisse des Khalifen en- Nâsir' *Festschrift Georg Jacop*, Leibzig, 1932.
- Kaya, Selim, *I. G. Keyhusrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi(1192- 1211)*, Ankara 2006.
- Kafesoğlu İ., "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *Türkiyat Mecmuası*, XIII, İstanbul 1958.
- Kafesoğlu, İbrahim, , *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1988.
- Koca, Salim, "Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı" *Türkler*, II, Ankara 2002.
- Koca Salim, "İdeal Bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan (Oğuz Kağan Destanının Türk Kültür Tarihi Bakımından değerlendirilmesi)" *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı* (ed. Mehmet Ali Hacıgökmen) Konya 2012.
- Koçak, İnci, " Selçuklu Türklerine Yazılmış Bazı Arapça Şiirler" *A.Ü.Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* , XXXII, 1-2 (1988).
- Kortantamer, Samira, "Bir Hükümdarlık Alâmeti Olan Tırâz" *Acta Turcica*, Yıl 1, Sayı 2/2, Temmuz 2009.
- Konyalı, İ. Hakkı, *Konya Tarihi*, Konya 2001.
- Konyalı, İ. Hakkı, *Alanya Tarihi*, İstanbul 1946.
- Korkmaz, Seyfullah, *Arslanü'l-Besasirî*, Kayseri 1997, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Köprülü M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1980.
- Köprülü,, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.
- Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988.
- Köymen, M. Altay, *Alp Arslan ve Zamani*, III, Ankara 1992.

- Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I, Kuruluş Devri*, Ankara 1989.
- Köymen, M. Altay, "Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu" *Belleten*, 57/218, Ankara, 1993.
- Köymen, M. Altay, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976.
- Köymen, M. Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*³, Ankara 1998.
- Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, V., (İkinci İmparatorluk Devri), Ankara 1991.
- Lewis B., *İslamın Siyasal Dili*, Kayseri 1992.
- Merçil, Erdoğan "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, VI, , Ankara 2002.
- Merçil, Erdoğan, "Büveyhiler" *DİA*, VI, İstanbul 1992.
- Michel le Syrien, *Chronique de Michel le Syrien*, III, Fr. Çev. J. B. Chabot Paris 1905.
- Möhring, Hannes, *Saladin der dritte Kreuzzug*, Weiabaden 1980.
- Müneccimbaşı, *Camii'd-düvel*, (nşr. Ali Öngül) II, İzmir 2001.
- Niketas, *Historia*, (çev. F. Işıltan) Ankara 1995.
- Orkun H. N., *Eski Türk Yazıtları*, I, Ankara 1987.
- Oral, M.Z., "Anadolu'da Sanat değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeler ve Tarihçeleri", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara 1962.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, II. Ankara 1989.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, VIII, İstanbul 1993.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, II, İstanbul 1993.
- Özaydın A. K. "Karahanlılar", *DİA*, XXIV İstanbul 2001.
- Polat M. Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, İstanbul 2004.
- Peacock Andrew C. S., "Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası", (çev. M. Keçiş- A. Mıynat), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 47 (Ankara 2010).
- Runciman ,S. *Haçlı Seferleri*², III, Ankara 1992.
- Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*³, Ankara 2000.
- Sevim, Ali, "Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve Devleti (1075-1086)", *Makaleler*, III, (haz. E. Semih-Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005.

- Sevim, Ali, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin 'Mir'âtü'z-Zaman fî Tarihi'l Âyan'Adlı Eserindeki Selçuklular İlgili Bilgiler I, Sultan Tuğrul Bey Dönemi" *Makaleler*, II, haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek, Ankara 2005.
- Sevim, Ali, "İbnü'l-Adim'in Zubdetü'l-Haleb Min Tarihi Haleb Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler", *Makaleler*, II, (haz. E. Semih Yalçın-Süleyman Özbek), Ankara 2005.
- Sevim, Ali. "Haleb Selçuklu Melikliği Fahrü'l Mülûk Rıdvan Devri (Nisan 1095-Aralık 1113)", *Makaleler*, I, (haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005.
- Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*³, Ankara 2000, 173-175.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar*⁵, İstanbul 1999.
- Şeşen Ramazan, *Selahaddin Devrinde Eyyübiler Devleti*, İstanbul 1983.
- Teaschner Franz, "İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı", (Çev. F. Işıltan), *İÜİFM*, XV (1953).
- Tekin, Talat, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara, 1987.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 1979.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*², İstanbul 1969.
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988.
- Turan, Osman, "Les Souverains Seldjoukides et leurs sujets non-musulman", *Studia Islamica*, I, 1953.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1984.
- Ülkütaşır M. Şakir, "Türklerde Ad Verme Âdetleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, 1938/ 81.
- Ülkütaşır, M. Ş. "Sinop'ta Selçukîler Zamanını Ait Tarihî Eser", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sa. V, İstanbul 1941.
- Yardım Ali, *Alaîyye Kitabeleri*, İstanbul 2002.
- Yılmaz, L.- K. Tuzcu, *Antaya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, Haarlem 2003.
- Zettersteen, K.V., "Büveyhiler", *İA.*, II. İstanbul 1979.
- Zeydan, Corci, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1976.
- Yaltkaya, Şerefeddin, "Türklerle Dair Arapça Şiirler", *Türkiyat Macmuası*, V, İstanbul 1936.